

Välineitä taajamien elinvoimaisuuteen ja uusiutumiseen

3.9.2019

Välineitä taajamien elinvoimaisuuteen ja uusiutumiseen-hanke 2018-2019

- Etelä-Savon ja Varsinais-Suomen maakuntaliittojen yhteishanke
- Ympäristöministeriön harkinnanvaraisen valtionavun turvin
- Kehitettiin yhteistyömuotoja ja -menetelmiä taajamien elinvoiman edistämiseksi pilottitaajamissa
 - Etelä-Savossa Haukivuori ja Kangasniemi
 - Varsinais-Suomessa Aura ja Mynämäki
- Tarkasteltiin, miten aluetason viranomaiset voivat edistää kuntien alueiden käytön suunnittelua ja rakennustoimen järjestämistä

Hankkeen sisältö

- Etelä-Savossa keskityttiin modernin julkisen rakennuskannan arvon, kunnon ja uusiokäytön kysymyksiin osana taajamien elinvoimaa
- Varsinais-Suomessa puolestaan tarkasteltiin taajamien ajallisen kehityksen, rakenteen ja laadullisten tekijöiden, kuten identiteetin, vaikutusta niiden elinvoimaisuuteen

Mitä Etelä-Savossa

- Hankkeessa kehitettiin uusia työkaluja rakennusten arvon, käytön ja kunnon arviointiin
- Reittiopas ja arviointityökalu on tarkoitettu työkaluiksi, joilla opastetaan niin rakennusten omistajia kuin kuntien maankäytön ja rakennusvalvonnan asiantuntijoita rakennusten arvon, käytön ja kunnon arvioimisessa, eri näkökulmien yhteensovittamisessa ja kestävän käytön suunnittelussa
- Lisäksi toteutettiin aiempaa osallistavampi menettely rakennusten arvottamiseen.

REITTIOPAS

RAKENNUKSEN KULTTUURIHISTORIALLISEN ARVON, KÄYTÖN JA KUNNON SELVITTÄMISEEN

TERMIT TUTUKSI

Alueinventointi
Alueinventoinnissa selvitetään alueen historia ja sen vaiheet, tunnistetaan historialliset kerrokset nykypäivän ympäristöstä sekä osoitetaan ne rakennukset, kaupunkikuvalliset ja kulttuurimaisemalliset ominaispiirteet, jotka kuvastavat hyvin alueen luonnetta.

Arkeologinen kulttuuriperintö
Arkeologisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan maalla tai vedessä säilyneitä, ihmisen toiminnasta esihistoriallisella ja historiallisella ajalla syntyneitä jäännöksiä, rakenteita, kerrostumia ja löytöjä.

Arvorakennus
Arvorakennukset ovat kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia. Kulttuurihistoriallisten arvojen muodostuminen on esitetty alla. Kulttuurihistoriallisia rakennuksia voidaan suojella joko kaavoituksen (asemakaavoitus) tai rakennussuojelun (laki ja asetus) perusteella. Arvorakennuksessa on laissa rakennusperinnön suojelusta (489/2010) esitettyjä rakennuksen suojelun edellyttämiä arvoja kuten harvinaisuus, historiallinen tyypillisuus tai merkitys historiallisen tapahtuman todisteena.

Arvot
Rakennushistoriallinen arvo
Kohdetta leimaavat sen rakentamisaikakohdalle ominaiset piirteet, jollekin muutosajankohdalle ominaiset piirteet tai jatkuvuudet.
Historiallinen arvo
Kohteeseen liittyy esimerkiksi merkittäviä henkilöhistorian, elinkeinohistorian, sotahistorian, liikennehistorian tai teollisuushistorian ilmiöitä.
Maisemallinen arvo
Kohteella on merkitystä ympäröivässä maisemassa tai kaupunkikuvassa tai kohteella on merkitystä ympäröivän maiseman muodostumiselle esimerkiksi elinkeinotoiminnan kautta.

Kulttuurimaisema
Maanpinta, ilmasto, vesistöt, maan viljavuus ja kulkumahdollisuudet ovat ohjanneet ihmisen toimintaa. Toimintatavat ovat muokanneet luontoon ja muuttaneet luontoa. Nämä ihmisen toiminnan jäljet näkyvät kulttuurimaisemassa pyyntikulttuuriin alkaen nykyiseen pysyvään asutukseen asti. Kulttuurimaisemalla viitataan usein maaseudun maisemiin, mutta myös kaupunki- ja kylämaisemat ovat kulttuurimaisemia.

Kulttuuriperintö
Kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan ympäröivästä löytyvää kulttuuri- ja luonnonperintöä. Se tarkoittaa niitä menneisyydestä perittyjä voimavaroja, jotka ihmisten mielestä kuvastavat heidän jatkuvasti muuttuvia arvojaan, uskomuksiaan, tietojään ja perinteitään ja jotka he määrittelevät arvokkaiksi ja siten turvaamaan tulevaisuuden.

ONKO RAKENNUKSEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT SELVITETTY?

KYLLÄ

EI

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

Kulttuuriympäristöselvitykset ovat laajaa aluetta koskevia, usein kaavoitusta palvelevia selvityksiä. Tiedot kulttuuriympäristöselvityksistä saa kunnan kulttuuriympäristövastaavalta.

RAKENNUSINVENTOINTI

Rakennusinventoinnissa selvitetään rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot (rakennusinventointi tai esimerkiksi osana kulttuuriympäristöselvitystä). Tiedot saa kulttuuriperintötietokannasta tai kunnan kulttuuriympäristövastaavalta.

KYLLÄ

KUKA VOI SELVITTÄÄ RAKENNUKSEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT?

- Rakennetun kulttuuriympäristön asiantuntija. Hän voi olla koulutukseltaan esimerkiksi taidehistorioitsija (FM), arkkitehti tai konservattori. Selvityksen voi laatia myös eri alojen asiantuntijoista koostuva ryhmä.
- Selvityksen tekijä tuntee eri aikakausien tyylihistorian, arkkitehtuurin sekä rakentamistavat. Hän tuntee korjausrakentamisen alaa sekä tunnistaa jo tehdyt korjaukset.
- Selvityksen tekijä hallitsee kenttätöitä, raportoinnin sekä johtopäätösten laadinnan.
- Tekijällä on esittää referenssejä aiemmin laadituista selvityksistä.

EI

ONKO RAKENNUKSELLA KULTTUURIHISTORIALLISSIA ARVOJA?

Rakennuksella voi olla inventoinnissa havaittuja rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja.

KYLLÄ

EI

Jos olet epävarma arviosta tai haluat lisätietoa, on aina hyvä keino kysyä neuvoa alan asiantuntijalta.

YHTEYS TARVITTAESSA ASIAANTUNTIJAAN

- Museoviranomaiseen ja ELY-keskuksen kulttuuriympäristöasiantuntijaan

Lisätietoa voi saada myös seuraavilta tahoilta:

- Maakuntamuseo
- Maakuntaliitto

RAKENNUKSEN KULTTUURIHISTORIALLISEN MERKITTÄVYYDEN ARVIOINTI

LAIN VELVOITTEET

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) 5 §
Alueiden käytön suunnittelun tavoitteet

Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteisen suunnittelun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää:

3) rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista;
Maankäyttö- ja rakennuslaki 117 §

Rakentamiselle asetettavat vaatimukset

Rakennuksen tulee soveltaa rakennettuun ympäristöön ja maisemaan sekä täyttää kauneuden ja sopusuhtaisuuden vaatimukset. (1. mom)

Korjaus- ja muutostyössä tulee ottaa huomioon rakennuksen ominaisuudet ja erityispiirteet sekä rakennuksen soveltuvuus alottuun käyttöön. Muutosten johdosta rakennuksen käyttäjien turvallisuus ei saa vaarantua eivätkä heidän terveydelliset olonsa heikentyä. (4. mom)

Rakentamisessa tulee lisäksi muutoinkin noudattaa hyvää rakennustapaa. (5. mom)

Maankäyttö- ja rakennuslaki 118 §

Rakennustaiteen ja kaupunkikuvan vaaliminen

Rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimenpiteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa tuhmella.

Maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999) 48 §

Pääsuunnittelijan tehtävät

Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, pääsuunnittelijan tehtävänä on yhteistyössä rakennushankkeeseen ryhtyvän kanssa

korjaus- ja muutostyön laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla selvittää ennen suunnittelun aloittamista rakennuksen rakennushistoria, rakennuksen ominaispiirteet ja kunto, aiemmin tehdyt korjaukset ja muutokset ja rakennustyön aikana rakenteita avattaessa tai purettaessa ilmi tulevien seikkojen vaikutukset suunnitteluun.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010)

Rakennusperintölain tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä.

Kirkkolaki (1054/1993) ja laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)

Kirkollisten rakennusten suojelusta on säännöksiä sekä evankelis-luterilaisista kirkkoista koskevassa kirkkolaisesta ja laissa ortodoksisesta kirkosta. Suojelulainsäädännön tarkoitus on varmistaa, että kirkollisia rakennuksia hoidetaan ja korjataan asianmukaisella tavalla.

Ympäristöministeriön asetus rakentamista koskevista suunnitelmista ja selvityksistä (216/2015) 10 §

Rakennuksen kunnosta laadittujen selvitysten sisältö

Korjaus- tai muutostyön lähtötietona käytettäviin rakennuksen kunnosta laadittuihin selvityksiin on rakennushankkeen laatu ja laajuus huomioon ottaen riittävässä laajuudessa sisällytettävä tiedot seuraavista seikoista ja niihin mahdollisesti liittyvistä vaurioista: 6) selostus rakennuksen ominaispiirteistä ja rakennushistoriallisesti merkittävistä seikoista;

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYKSEN SISÄLTÖ

Kulttuuriympäristöselvitysten sisältöt voivat vaihdella riippuen alueesta ja tarkastelutasosta (yleis- vai asemakaava), sisältö tuleekin aina miettiä selvittävän alueen ominaisuudet huomioiden

Johdanto

Selvityksen tarkoitus, sisältö, käytetyt menetelmät ja perustiedot

Kuvaus

Kuvaus alueesta ja sijainnista

Kaavat ja aiemmat selvitykset

Tiedot voimassa olevista kaavoista ja kulttuuriympäristöä koskevista merkinnöistä sekä tiedot aiemmista kulttuuriympäristöä koskevista selvityksistä ja inventoinneista

Alueen kehitysvaiheet

Kuvaus alueen historiasta ja sen kehitysvaiheista

Alueen kulttuuriympäristön erityispiirteet

Ominaispiirteet voivat liittyä esim. tiettyihin ajanjaksoihin, toimintoihin, elinkeinoin tai maisemapiirteisiin

Kohde- ja aluekuvaus

Kohde- ja aluekuvaus esitellään kohteiden ja alueiden inventointitiedot

Kuvaus arviointiperusteista

Johtopäätökset ja suositukset
Arvot (rakennushistorialliset, historialliset ja maisemalliset)
[Suositukset kaavoitukselle]

Lähteet

RAKENNUSINVENTOINNIN SISÄLTÖ

Inventoinnin tavoitteet ja tausta
Miksi inventointi laaditaan?

Inventoinnin perustiedot

Inventoinnin laajuuksien, työn tilaaja, inventointiajankohda, tarkastelualueen rajaus ja käytetyt menetelmät

Kuvaus arviointiperusteista

Historiallinen tausta

Toiminnallinen historia

Sijaintitiedot (kunta, kylä/kaup.osa, osoite/sijainti)

Kohdetyyppi/rakennustyyppi

Kaavatilanne, päätökset ja lausunnot

Kuvaus (lähiympäristö ja pihapiiri, ulkoahamo ja julkisivut, keskeiset sisätilat, tyylipiirteet)

Historia (käyttöhistoria, muutostyöt)

Suojelutilanne

Uhkatekijät

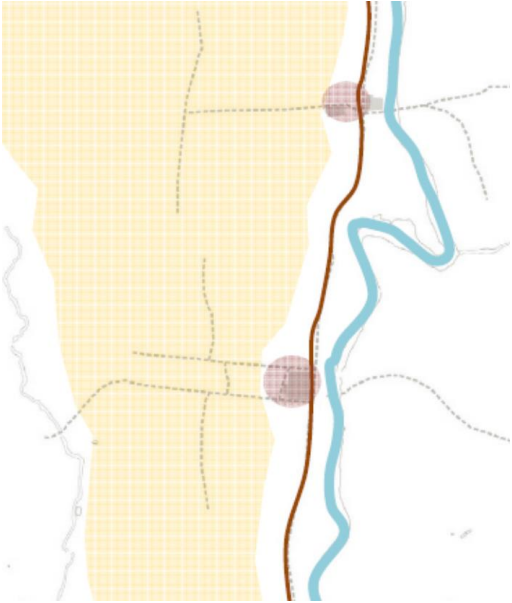
Johtopäätökset

Arvot (rakennushistorialliset, historialliset ja maisemalliset)

Mitä Varsinais-Suomessa

- Hankkeessa kehitettiin menetelmä, jolla kootaan kokonaiskuva keskeisistä vuosien saatossa taajamassa tapahtuneista muutoksista
- Toteutuksena identiteettitarina, jossa tarkastellaan taajaman
 - fyysisten piirteiden historiaa ja taajamakuva
 - toiminnallisuutta ja sisällöllisiä merkityksiä
 - Arvoja ja merkityksiä ja painopisteiden muutoksia
- Tarjoaa hyvän apuvälineen taajamien omia vahvuuksia tukevaan kehittämiseen

Tilanne ennen 1870-lukua

Aura oli agraariyhteiskunta ennen 1870-lukua. Se muodostui kantatilojen taloryhmistä, tasaisesta viljelylaaksosta sekä joen ja tien liitosta. Joki ja laakso suuntautuvat pohjois- ja eteläsuuntiin ja yhteydet ja pelto-ojat itä-länsisuuntaisesti.

Tilanne ennen 1960-lukua

Asemakeskustan kulta-aika 1960-lukua voidaan pitää poikkileikkausajankohtana, jolloin painopiste oli keskittynyt Vanhan Tampereentien ja Tarvasjoentien risteykseen. Alue yhdessä rautatieaseman ja asemapuiston kanssa muodostivat miljöökokonaisuuden. Kulku radan yli tapahtui tasoristeyksien kautta. Kulku tapahtuu selkeästi pohjois- ja eteläsuuntaisesti ja itä- länsisuuntaisesti (alhaiset ratanopeudet mahdollistavat tasoristeyksien olemassa olon).

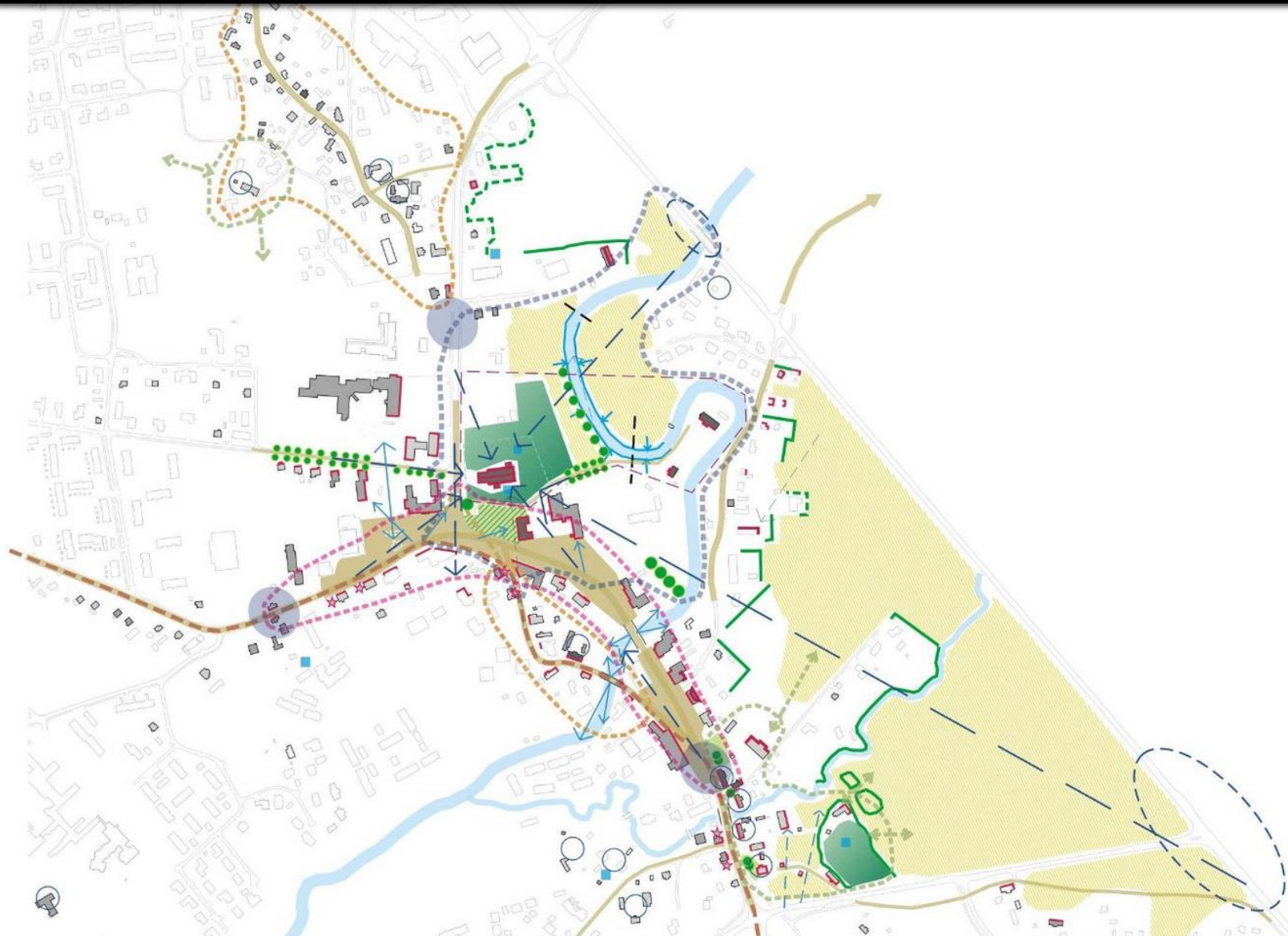
Tilanne ennen 1990-lukua

1900-luvun lopussa liikennejärjestelmät muuttuvat: Valtatie 9 ja Yhdystie ovat johtaneet rakentamisen painottumiseen rautatien ja valtatie välialueelle. Historiallinen keskusta on edelleen olemassa, mutta se on vain osa ydinkeskustaa. Vanha rakenne on vielä olemassa, myös rautatieasema asemapuistoinen. Yhdystien diagonaalisuunta vaikuttaa taajamassa, aikaisemmat etelä-pohjois- ja itä-länsisuunnat alkavat hämärtyä.

Tilanne 2000-luvulla

Keskustan kehittyminen painottuu radan ja valtatie väliin. Radan ja joen välinen alue taas on kadottanut yhtenäisyytään ja toiminnot ovat hiipuneet. Vanha keskusta jää kauaksi valtatielle suuntautuvasta liikerakentamisesta. Joen ja tien liitto on hämärtynyt. Ikiaikainen Vanha Tampereentie katkeaa. Rakennusten suuntaamisessa on epäselvyyttä: Rakennukset suunnataan Yhdystien mukaan, mutta liittymää Yhdystieltä ei ole, jää epäselväksi mikä on etupihaa ja mikä takapihaa. Jatkuvuus katkeaa.

- Kultuurihistoriallisesti arvokas rakennus. Paikallisesti arvokas rakennus.
- Kultuurihistoriallisesti arvokas rakennus. Miljöökonaisuuden osa / maisemallisesti arvokas.
- Kaavoituksessa muut huomioitavat rakennukset. Rakennuksella voi olla kaupunkikuvallinen tai historiallinen arvo, tai rakennus on sopeutettu hyvin raitin ominaispiirteisiin.
- Kantatalo.
- Vanha liikerakennus, liittyy Keskusraittiin tai Suureen Postitiehen.
- Pitkään historiaan pohjautuva tieyhteys. Suuren Postien alkuperäinen linjaus merkitty katkoviivalla.
- Keskusraittiosan katutilaan kuuluva alue, jonka luonne on paikoitellen aukiomainen.
- Valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö Rky zoog.
- Tärkeä kaukonäkymä. Näkymä, jotka liittyvät kirkon maisemallisesti dominoivan aseman säilymiseen. (Täydennysrakentamisessa ja viherympäristön hoidossa huolehditaan, ettei näkymille muodosteta esteitä, tämä huomioidaan uudisrakennusten sijoituksessa ja suhteessa maaston korkeusasemaan, rakennusten korkeudessa ja katon muodossa).
- Kohdat, joista avautuu päänäkyvät kirkkoon valtatieltä B. Kirkon alkuperäisen viitekehäksen mukainen näkymä (Kirkon näkyminen Mynäjokilaakson viljelymaisemassa).
- Kohdat keskustan sisällä, joista avautuu tärkeä näkymäyhteys kirkkoon (ydinkeskustan porttikohdat).
- Tärkeä lähinäkymä. Säilytettävä näkymäiseksi.
- Maamerkki, kaukonäkymässä. Kokonainen rakennus tai osa siitä, esim. julkisivun osa, pääty tai silhuetti.
- Maamerkki taajamakeskustan sisällä. Kyläkuksessa ja kaupunkitilallisuuden kannalta tärkeä rakennus tai rakennuksen osa. Voi olla kokonainen rakennus tai osa siitä, esim. julkisivun osa, pääty tai silhuetti.
- Avoin peltoalue. Liittyy kirkkomaisemaan / kantatalon alkuperäiseen viitekehäykseen / maisemallisesti kantatalon pihapiiriin rajoittamattomasti. Maisematilan reunaan rakennettaessa kiinnitetään huomiota rakennuksen kokoon ja muotoon sekä huomioidaan tarvittavat reunavyöhykkeet ja rajaukset.
- Olemassa oleva maisemallisesti tärkeä rajaus. Pellon reuna / joen tai puron reuna / rajaava puusto, pensas- tai kuusialta.
- Puutteellinen maisemallinen rajaus. Avoimen alueen reunusta ei hahmotu selkeästi.
- Arvokas puistoalue / maisemallisesti arvokas pihapiirin puutarha-alue. Keskustan identiteetti- ja puisto erotettu rasterilla.
- Merkittävimmät maisemapuut. Maisemallisesti tärkeä puuyksilö, -rivi, -puukuja tai luonnonmuistomerkki.
- Merkittävä puustoinen alue / luonnonmetsä. Puustolla on tärkeä maisemallinen merkitys, mm. alueen silhuetta muodostavana tekijänä.
- Kehitettävä, potentiaalinen yhteys. (Toteutetaan hist. ympäristöön sopivalla tavalla).
- MILJÖÖKONAISUUS:** Olenaista miljöökonaisuuksille on 1) jatkuvuus: ajallinen jatkuvuus (vertikaali) ja kokemuksen jatkuvuus (horisontaali). 2) Monipuolisuus: erilaisista elementeistä / toiminnosta / muodoltaan erilaisista rakennuksista/ erilaisista tiloista koostuva. 3) Ympäristön eheys.
- Miljöökonaisuus 1. Kirkko- ja jokimaisemakonaisuus, jolla on pitkä historiallinen ulottuvuus. Ehyt, monimuotoinen ja erilaisista elementeistä koostuva miljöökonaisuus, jolla on merkittävät kulttuuri-, maisema- ja luonnonympäristöarvot.
- Miljöökonaisuus 2. Kantatalojen ryhmä viljelyaluidensa yhteydessä. Osalla kantaloista maatilatoiminta jatkuu edelleen. Paikkakunnan alkuperäisestä luonteesta (jokilaakson pitkä ja yhtäjaksoisesti jatkunut viljelytoiminta) kertova miljöökonaisuus, joka liittyy Palo-ojan puromaisemaan. Pihapiireissä on maisemallisesti arvokasta puustoa. Miljöökonaisuus liittyy laajempaan maisemallisesti arvokkaaseen peltomaisemaan.
- Miljöökonaisuus 3. Vanhan tiestön yhteyteen, mäelle kehittynyt historiallinen kyläsaatus. Kaupunkitilallisesti rikas, rakennuskannaltaan monipuolinen ja alueensa pienialainen ja vehreä miljöökonaisuus. Alueen täydennysrakentamisessa huomioidaan alueen luonne ja rakeisuus. Lähnympäristöön rakennettaessa tai muutoin ympäristöä muutettaessa huomioidaan tarvittavat vaihettumisvyöhykkeet.
- Miljöökonaisuus 4. Keskusraittiympäristö. Osuus keskustan pääkadusta, joka toimii kunnan keskustan Keskusraittina ja on keskustaa koossa pitävä, keskeinen julkinen tila. Raittiympäristöllä on pitkä historiallinen ulottuvuus, osa raitista pohjautuu historialliseen Suureen Postitiehen. Ominaispiirteitä: Rakennusten kerrosluku pääasiassa 2-34, katutasotilat on varustettu liike- tai muuhun julkiseen käyttöön. Rakennusten harja pääasiassa kadun suuntaisesti, sisäänkäynti kadun puolelta, katutilan vahva rajautuminen raitin eteläpuolella, jossa julkisivut muodostavat erään linjan. Raitin pohjoispuolella väljä ja vaihteleva rajaus. Paikoituspihlat liikelotien sisäänkäyntien luona, kadun ja rakennuksen välissä. Raittiympäristön ydinosa sijaitsee Keskuskadun ja Kirkkokadun risteyksen molemmin puolin.
- Kiinteä muinaisjäännös.

Oppeja edistämiseen

- Maakuntaliittojen toimintaa ja kuntien kehittämistä palveleva yhteinen selvitystyö taajamassa sopivasti yhdistettynä lisää selvitysten laatua ja säästää resursseja
- Yhteisillä projekteilla ja prosesseilla saadaan syvennettyä tietoa taajamien kehityksestä, lisäämään yhteistä ymmärrystä ja arvostusta taajaman kehityksestä ja inventoitujen rakennusten osalta
- Hanketyöskentelytapa osoittautui tehokkaaksi tavaksi löytää ratkaisuja rajattuun ongelmaan verrattuna ”normaaliin” viranomaistoimintaan
- Rajattuun aiheeseen keskittyneet työpajat ja koulutukset osoittivat, että kaava-prosesseihin ja muuhun arjen työhön keskittyvän yhteydenpidon lisäksi on hyödyllistä ja tarpeen käydä keskusteluja eri aihealueiden suunnittelukysymyksistä ja ongelmista
- Yhteistyöllä saadaan lisää resursseja kuntien elinvoimatyöhön, kun ei lukkiuduta maakunnallisiin/valtakunnallisiin viranomaisrooleihin, vaan yhdistetään voimat

Lisätietoja

<https://www.esavo.fi/taajamahanke>

<https://www.varsinais-suomi.fi/fi/tehtaevaet-ja-toiminta/suunnittelu-ja-kaavoitus/edistaemisen-tyoekalut/vaelineitae-taajamien-elinvoimaisuuteen-ja-uusiutumiseen>

